

Det blir ikke varig fred i Kongo uten en kursending i Rwanda.

Arven fra folkemordet

KRONIKK

Ingrid Samset,
forsker, Chr. Michelsens
Institutt (CMI)

LEDERNE FOR NORGES fem største bistandsorganisasjoner dro nylig til et område i verden som også norsk UD har uttrykt bekymring for. Det handler om Øst-Kongo, hvor kvinner hver dag voldtatt på grusomt vis av menn fra et tilsynelatende mylder av militære grupper. Et antall mennesker på størrelse med Norges befolkning kan ha blitt drept de siste ti-tolv årene, og kampene og flyktningstrømmene vil visst ingen ende ta. Jan Egeland, tidligere visegeneralsekretær i FN og nå direktør ved NUPI, har brukt sterke ord om sviket mot Kongos sivile og bedt oss om å «våkne opp». Men hva er det vi våkner opp til? Egeland har vært vag på årsakene til volden. Mediene henfaller også som regel til moralsk indignasjon. Men det er ikke nok å hjelpe ofrene så lenge konflikten vedvarer og dermed fortsetter å generere ofre. Vi bør ikke bare se konflikten, vi bør også prøve å se hvordan den kan løses.

Nøkkelen til varig fred ligger hinsides flyktningleirene, hinsides kvinnemishandlingen, ja også hinsides den store FN-styrken i det østlige Kongo. Det er riktig at en reduksjon av volden vil kreve endring av kjønnsroller, en profesjonalisering av hæren, og ikke minst fattigdomsreduksjon og statsbygging i Kongo. Men en avgjørende faktor som ofte blir oversett er rollen til nabolandet Rwanda.

KRIGEN I KONGO, som startet i 1996 og brøt ut igjen i 1998, besto av mange konflikter. De fleste av dem ble løst med fredsavtalene i 2002-03. Men én ble ikke løst. Det er konflikten mellom rwandiske hutuer som har levd i eksil i Kongo siden folkemordet, og det rwandiske regimet.

Folkemordet i Rwanda i 1994 ble utført av hutuer mot tutsier. Det tok slutt når Rwandan Patriotic Front, opprinnelig en bevegelse av tutsier i eksil i Uganda, tok makten i Kigali juli 1994. Innen da hadde mange hutuer allerede rømt over grensen til Kongo. Noen av dem hadde vært med på å utføre folkemordet og flyktet fordi de var redde for hva som ville skje med dem i etterkant.

Hutuene i Kongo ble sett på som en trussel av det nye regimet i Kigali, og var grunnen til at Rwanda invaderte Kongo i 1996 og startet den første krigen. Det var også første gang en militær strategi ble prøvd for å komme flyktningproblemet til livs. Den mislyktes.

TUSENVIS AV FLYKTINGER ble drept av rwandiske styrker, i det som ble en eksport av Rwandas interne konflikt til Kongo. Samtidig ble mange av flyktningene som ikke hadde vært med på folkemordet radikalisert av den hardhendte strategien, og ble «refugee warriors». Krigen sluttet ved at Laurent Kabila styrte Mobutu, Kongos dik-

tator gjennom 32 år, den 17. mai 1997. Men myndighetene i Rwanda var ikke fornøyd med hvordan den nye presidenten behandlet flyktningproblemet og invaderte derfor Kongo en gang til i 1998. I krigen som varte frem til 2002-03 ble problemet mangedoblet. Flyktningene fikk selvsagt ingen insentiver til å reise hjem når hæren i hjemlandet så tydelig var ute etter å ta livet av dem.

Med freden i 2003 måtte Rwanda trekke styrkene sine ut fra Kongo, men hutuflyktningene ble værende. Avtalen var at FNs fredsbevarende styrke skulle bistå den nye kongolesiske hæren med å avvåpne disse flyktningene for så å sende dem hjem. Mange har reist hjem, antakelig et sted mellom 10.000 og 30.000. Men flere tusen er også blitt igjen. Mange av dem er redde. De ønsker en klarhet i hva som venter dem om de drar tilbake.

PROBLEMET ER AT den rwandiske regjeringen har avvist å forhandle med hutuflyktningene, på grunnlag av et argument om at de er terrorister. I 2005 ble et større fredsforløp tilrettelagt av Sankt Egidio-ordenen i Roma, som fikk eksilrwanderne til forhandlings-

borde hvor de inngikk betydelige kompromisser. Men regjeringen i Kigali holdt på at terrorister snakker man ikke med. Dette var på et tidspunkt hvor freden var fersk i Kongo og verdenssamfunnet hadde begynt å satse på å sikre den freden. Men Rwanda fikk fortsette med å legge premisene i saken, og har presset Kongo til å ta et militært oppgjør med eksilrwanderne. Hvis ikke vil Kigali gjøre det selv, har det blitt truet med. Men en slik militær strategi har som kjent vært prøvd flere ganger før, uten å lykkes. I stedet har den gjort vondt verre og gang på gang sendt titusener av mennesker på flukt.

De siste flyktningstrømmene, som utløste de norske bistandsledernes engasjement, kommer av kamper mellom militsen til en krigsherre ved navn Laurent Nkunda og den kongolesiske hæren. Nkunda, en kongolesisk tutsi som sto på Rwandas side under krigen og brøt ut av Kongos nye armé i 2004, sier han kjemper mot eksilrwanderne som han mener truer hans egen etniske gruppe. Hutuflyktningenes tilstedeværelse gir dermed Nkunda og hans menn en grunn til å fortsette sine militære aktiviteter. Men der-

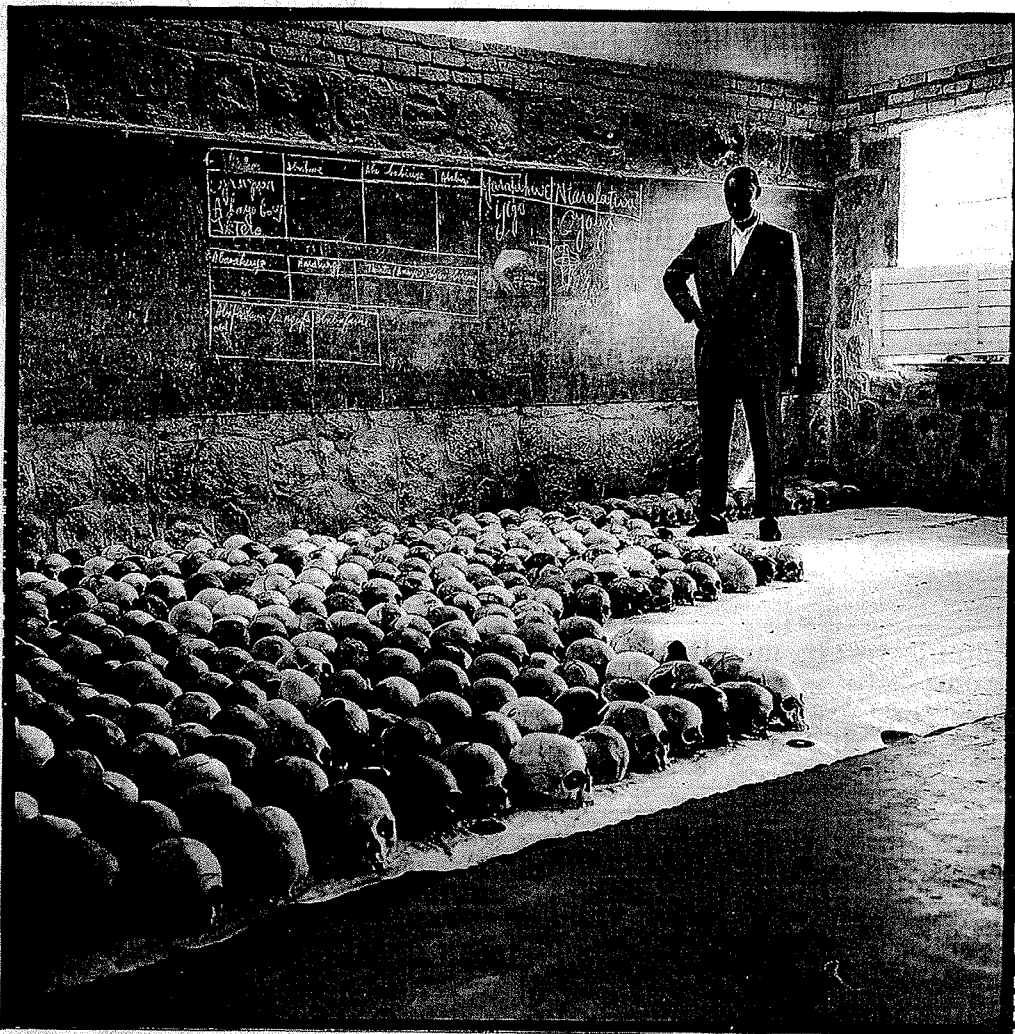
for flyktningene reiser hjem til Rwanda, vil han ikke lenger ha samme grunn til å kjempe. Da kan Kongo få fred.

DET SOM TRENGS er derfor at Rwanda åpner opp for å ta imot sine egne, og at det internasjonale samfunn hjelper til med å forhandle frem en løsning som demper frykten på begge sider. Men 13 år har nå gått uten at dette har lyktes. Hvorfor har det ikke blitt lagt større press på myndighetene i Kigali?

En viktig grunn er verdenssamfunnets dårlige samvittighet overfor Rwanda. Bare ordet Rwanda vekker dårlige assosiasjoner hos mange. Det er ikke minst fordi verden sviktet landet til gagns i 1994, og i stedet ble vitne til massakre av horribel intensitet og størrelse. Rwanda ble slik et symbol på vår egen tilkorkommenhet. I dag blir det ofte trukket frem som et skremmebilde: «hvis vi ikke hjelper nå», sier det gjerne i forhold til nye kriseområder, «far vi et nytt Rwanda». Antydningene om et nytt folkemord og global handlingslammelse er ikke til å ta feil av. Samtidig har Rwanda selv motatt milliarder i bistand siden 1994, og girverne har behandlet styresmaktene der med silkehansker.

SELV OM DENNE mildheten er forståelig, er den ikke lenger forsvarlig gitt de store kostnadene denne holdningen har hatt og fortsatt har for Kongos sivile. Nå ser det internasjonale samfunn endelig ut til å være på gli i denne saken. Det aller viktigste for å dempe volden i Kongo er at verdenssamfunnet nå taler med en stemme overfor Rwanda. Det må legges press på regimet i Kigali om å være tydelig overfor Kongo og eksilrwanderne der, på at flyktningene kan få komme hjem, hva betingelsene vil være for repatrieringen og hva som vil vente dem. Om nødvendig må også Rwanda være villig til å forhandle med sine egne.

Hvis ikke er det en fare for at historien vil gjenta seg. På 1980-tallet regjerte et styre i Kigali som ikke var villig til å la flyktningene, som den gangen var tutsier, komme hjem fra eksil. De kom hjem med våpen i hånd i 1990. I 1994 fikk vi folkemordet. Verdens dårlige samvittighet for sviket i 1994 må ikke komme i veien for å forhindre nye kriser. Veien til varig fred i Kongo går via Kigali, og den veien må verdenssamfunnet nå gå inn på.

FOLKEMORDET i Rwanda i 1994 ble utført av hutuer mot tutsier. Det tok slutt når Rwandan Patriotic Front, opprinnelig en bevegelse av tutsier i eksil i Uganda, tok makten i Kigali juli 1994. I landsbyen Nuarabuje er det et museum som forteller hva som skjedde under folkemordet. ARKIV: ODDLEIV APNESETH